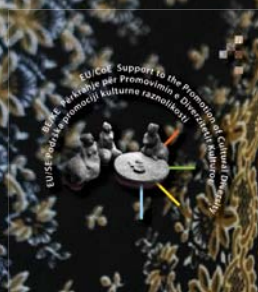

PËRMBLEDHJE
E TREGIMEVE
TË SHKURTËRA

RRËFIME TË URTA

JP - EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PEDK)

Funded
by the European Union

Implemented
by the Council of Europe

PËRMBLEDHJE
E TREGIMEVE
TË SHKURTËRA

RRËFIME TË URTA

SHTATOR, 2012

JP - EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PCDK)

Funded
by the European Union

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Ky dokument është prodhuar brenda kornizës së projektit të përbashkët 'BE/KE - Përkrahja për Promovimin e Diversitetit Kulturor në Kosovë'. Përmbajtja nuk reflekton domosdoshmërisht qëndrimin zyrtar të Bashkimit Evropian dhe/apo të Këshillit të Evropës.

* Ky shënim është pa paragjykim të qëndrimeve mbi statusin dhe është në përputhje me Rezolutën 1244 të KS të OKB-së dhe Opininion e GJND-së për Deklaratën e Pavarësisë së Kosovës.

Përmbajtja

Falendërimet	7
Parathëniet	9
Hyrje	13
Adetet boshnjake	14
Krishtlindjet	16
Tregim për pregaditje të dasmave	18
Defatorja	20
Tregim për fejesa në kohët e mëhershme	21
Filigrani	22
Festa e Hëdërlezit (Shëngjergjit)	24
Jeta e një gruaje	26
Fejesa rome	27
Kanagjeqi i çikës (vaji)	28
Tregim për shkuarjen në bjeshkë	30
Konagjegji (Rugove)	32
Ku e ka shpinë marimanga	34
Martesa	36
Tregim nga pronari i muzeut privat	38
Tregim rreth pritjes dhe rendit në odat e burrave	40
Plisi i bardhë	42
Mësi	43
Festa e Pashkëve	44
Përgatitja e vajzës për martesë	46
Fejesa	48
Dasmat e serbëve	49
Shingjergji	50
Feta e fshatit	52
Tyrbja e Karabash Babës	54
Karavan	55
Përroi Kasëmbeg	56
Ama sendin qi m'ka humb	58
Tregim rreth të pameve	60

Falendërime

Përmbledhja dhe publikimi i këtij libri është rezultat i punës dy-vjeçare në të cilën një numër individësh e organizatash kanë luajtur rol thelbësor. Ne dëshirojmë që të shprehim falendërimin tonë për autorët / rrëfimtaret të cilët zemërgjërësisht pranuan që të ndajnë tregimet e tyre dhe të cilët lejuan që fotografitë e tregimet e tyre të publikohen.

Ekipi i projektit PDKK dëshiron të falendërojë organizatat partnere joqeveritare: AKTI, Ar-teza, Cultural Heritage without Borders, Inter-sos, Mundesia, 7 Shtatori, Zana dhe Fortesa për punën e tyre të palodhshme.

Për më tej, ne dëshirojmë të falendërojmë znj. Dafina Beqiri e cila në emër të PDKK-së me pasion e koordinoi procesin e mbledhjes së tregimeve që nga hapi i parë, fotografën. z. At-dhe Mulla, i cili me anë të fotografive kapi esencën e rrëfimeve si dhe kompaninë Trembel-at të cilët mjeshtërisht e dizajnuan publikimin.

Ekipi i PDKK-së

Parathënie

Përfshirja sociale dhe dinjiteti i më të moshuarve është një pjesë e rëndësishme e kulturës evropiane, e që është e pasqyruar edhe në instrumentet ndërkombëtare dhe rajonale të mbrojtjes dhe promovimit, duke përfshirë Kartën Sociale Evropiane.

Trashëgimia luan një rol thelbësor në të drejtën e secilit për të marrë pjesë në jetën kulturore, e cila zvogëlon përjashtimet shoqërore dhe ndihmon në zhvillimin e përvojave të përbashkëta dhe nxitjen e dialogut. Vëmendja e veçantë në përfshirjen shoqërore të të moshuarve pasuron edukimin e të rinjve në komunikimin e diturisë, përvojë dhe urtësisë.

Historia e re e Ballkanit është portretizuar shpesh nga grindjet, konfliktet si dhe ndikimi i tyre në brezat e rinj. Ndërsa kërkohet stimulimi një imazhi më pozitiv, parametrat e jetës bashkëkohore shpesh përcaktohen nga brezi i ri, i cili ndonjëherë mund edhe të mohojë pikëpamjet dhe përvojat e së kaluarës. Të kuptuarit më

të mirë dhe vlerësimi i trashëgimisë, i përcjellur nga gjeneratat e vjetra, kërkon një dialog aktiv ndërkulturor midis brezave, duke i dhënë të rinjve dhe atyre të vjetërve një zë të barabartë.

Publikimi *Rrëfime të urta* frymëzon një dialog të tillë përmes tregimeve të rrëfyera nga brezi i vjetër që në këtë rast vie nga komunitetet e ndryshme anembanë Kosovës, dhe nënvizon vlerën e praktikave të trashëgimisë në shoqëri. Ne shpresojmë që përmes kësaj iniciative dhe iniciativave të ngjashme, dialogu i vazhdueshëm në mes gjeneratave dhe komuniteteve do të kontribuojë në kuptimin e trashëgimisë sonë të përbashkët.

Gianluca Silvestrini

Udhëheqës i Divizionit të Trashëgimisë
Kulturore dhe Asistencës Teknike
Strasbourg

Parathënie

Arkivi Audio-Vizual

Ne jemi mësuar të dëgjojmë dhe themi se një foto mund të flasë më shumë se njëmijë fjalë. Por, kur i ke të dyja, një portret fotografik ekspresiv dhe njëmijë fjalë të tilla që rrëfejnë poaq shumë, ju krijoni një përvojë emocionale që është në gjendje jo vetëm për të ringjallur momentet e kaluara, por edhe për t'i kthyer ato në monumente të paharrueshme.

Kjo është pikërisht mënyra - dhe pushteti! - i këtij libri fantastik: duke kombinuar fjalët e thëna shumë ndieshëm me fotografi të mëdha, u krijua një arkiv befasues audio-vizual. Siç do të thoshte filozofi francez, Foucault: Ka jetë në arkiva! Zakonet dhe ritualet e vjetra u ngjallën mu para syve tanë.

Ndërsa lexoni dëshmitë e tyre ne rikujtohem mi mbi disa nga fjalët e harruara dhe origjinën e të tjerave që u bënë një pjesë e gjuhës sonë të përditshme ... me pak fjalë, trashëgimia jonë është këtu.

Por ajo që mund të jetë edhe më e rëndësishme është fakti se nuk ka absolutisht asnjë zbulim apo nostalgji të rreme në lidhje me të kaluarën në dëshmitë e tyre.

Nëse lexojmë me kujdes fjalët e tyre dhe vështrojmë rrudhat përreth syve të tyre, ne e kuptojmë se përgjatë jetës sonë të lindjeve, marrëdhënieve, martesave e vdekjeve, ne jemi duke përjetuar në fakt çdo periudhë të historisë njerëzore me kaq shumë kufizime dhe kontradikta, me kaq shumë barriera tradicionale dhe

ligje të pashkruara, që duke e ditur të kaluarën është gjithashtu mënyra për të çliruar tashmen tonë nga disa prej tyre.

Trashëgimia e dikujt do të thotë të kujtuarit e kohës kur njëri «do të dinte ditën e saktë të karavanit dy javë më herët», por edhe duke mos harruar se ka pasë raste kur një nuse «nuk ka mundur të flasë». Ajo flet tani, gjysmë shekulli më vonë - dhe zëri i saj është një nga më të fuqishmit në këtë libër.

Duke dëgjuar zërat e së kaluarës, në mënyrë që të bëjmë jetën e qytetarëve më të mirë - kjo mund të jetë motoja e një projekti tjetër të përbashkët të Këshillit të Evropës dhe Bashkimit Evropian në Kosovë.

Ne jemi krenar që jemi partnerë në një projekt të tillë, ku një zë personal është dëshmia më e fortë dhe ku individit është më dëshmia më e besueshme.

Është pikërisht një harmoni e momenteve të tilla njerëzore që është në gjendje të prekë të tjerët me fuqinë e emocioneve të tyre individuale - dhe për të lëvizur gjërat me fuqinë e përvojës së tyre kolektive.

Samuel Žbogar

Udhëheqës i Zyrës së Bashkimit Evropian dhe Përfaqësuesi Special i BE-së në Kosovë Prishtinë

Hyrje

Në kohën kur shoqëritë janë të orientuara kah rinia, të jesh i ri e të vlerësosh rininë si e ardhme dhe potencial për ndryshim, atëherë matura, përvoja dhe roli i të mocëmve është shpesh marginalizohet nëse jo edhe e harrohet. Derisa respekti për më të vjetrit në shumë komunitete është fundamental, sa l kushtojmë ne vëmendje dhe krijojmë kohën për të dëgjuar zërat e rrëfimet e tyre?

Rrëfimet që tregojnë historinë e dëshmuara, traditat, ritualet, ndryshimet sociale e politike, konfliktet, lavditë, tregime që poashtu flasin mbi përshpejtimin e mënyrës së jetesës në botën e sotme – ardhja e televizionit në jetën e përditshme, kompjuterëve, internetit.

Vlera që ka të gjeturit e kohës për të dëgjuar rrëfimet shkon përtej përmbajtjes së vetë rrëfimit e gjithashtu edhe prej asaj se nga kush, si dhe në çfarë konteksti që janë thënë. Ndonjëherë bukuria e thjeshtësisë një rrëfimi, derisa transmetohet nga brezi në brez, i prek zemrat e shumë njerëzve dhe mund të përcjellë mesazhe të forta brenda një kulture.

Projekti i PDKK-së, me fokus në trashëgimi dhe diversitet kulturor, ka zgjeruar aktivitetin e vet në grupet e marginalizuara, duke përfshirë të moshuarit nga komunitetet e ndryshme anembanë Kosovës. Të kuptuarit e dinamikës dialektike dhe harmonisë në mes të rinjve dhe të moshuarve, projekti i PDKK-së është përpjekur

që të sjellë zërin e brezit të vjetër në diskutimin mbi trashëgiminë dhe diversitetin.

Ky botim, Rrëfime të urta, është një projekt unik ku tregimet e mbledhura nga organizatat partnere jo-qeveritare në Kosovë, të shoqëruara me fotot e individëve rrëfimtari, kapen në fytyrat e secilit prej tyre.

Autorëve iu kërkua që të përshkruajnë kujtimet e tyre më të rëndësishme, ndonjë ritual apo ngjarje, ndonjë praktikë e trashëgimisë jo-materiale ose diçka me vlerë që do të ishte kuptimplotë për ta. Disa nga rrëfimtari fatkeqësisht kanë ndërruar jetë prej kohës kur këto tregime u mblodhën dhe publikuan, por fjalët e tyre ende jetojnë.

Ne jemi përpjekur për të mbajtur thelbin e çdo historie që flitet në dialektet lokale e poashtu u përpoqëm edhe që ato të përkthehen me një humbje minimale në kuptimin e tyre. Qëllimi i këtij publikimi është që të frymëzojë komunitetet për thesaret e jetës së tyre dhe të moshuarve, si dhe të vlerësojmë diturinë, përvojën, urtësinë dhe traditat orale që ata i përcjellin ndër breza. Ndërsa ndërtohet e ardhmja, ka shumë për tu mësuar nga e kaluara. Kjo është ajo që përbën trashëgiminë dhe rrëfimet që asaj i japin kuptim dhe e pasurojnë.

Hakan Shearer Demir

Udhëheqës i ekipit të PDKK-së

Adetet boshnjake

Qysh prej se ekziston njeriu është shfaqë nevoja për jetë të përbashkët të dy gjinive të kundërta, të mashkullit dhe femnës e për vazhdimin e trashëgimtarëve të tyre. Kjo realizohet me kurorëzim – lidhje të martesës.

Edhe në ato periudha të vjetra kohore çdo herë ka ngadhënjyer dashuria. Në të vërtetë, kur dy të rinj begenisen, është vepruar në atë drejtim që sa më parë të merren dhe të kurorëzohen sipas Sheriatit.

Vajzat e reja të veshura me fustane të bardha nga bezja të dekorueme me reshme, kurse në pjesën e naltë të trupit mitan me k'mishë nga hareja, në kokë me shamia të lidhuna me oja, janë takuar në terazi, në burim të ujit, duke ruajtur bagëtinë e tyre.

Gratë-shkuese i përcillnin porosinë e djalit. Vajza e caktonte vendin e takimit, në aksham në ndonjë bregore apo pranë ndonjë ure. Aty takohet me djalin, ia jep një nishan çevreje, apo mindili që atij do t'i shërben si dëshmi se ajo është e tij. Ai ia çon m'sitët familjes së saj dhe po që se nuk kanë sukses, atëherë ata iu tregojnë nishanin.

Familja e vajzës at'herë pranon dhe sa më parë që është e mundur e ndajnë vaden, kur të

shkojnë për ta marrë. Dhëndri i çon kanaxhitë të cilët ia çojnë vajzës teshat dhe kutinë e xhevahirit në të cilën është unaza, mahmudia dhe një varg rruzash.

Me shaminë e kuqe ia mbulojnë kokën si shenjë e ndershmërisë së saj. Vajzës do t'i vjen marre që të paraqitet, ashtu që ato i pranon motra, kunata apo nana e saj. Një ditë para martesës, vajza e përgatit kanën, me ç'rast mblidhen të gjitha vajzat e reja dhe farefisi i saj. I përgatisin bohçet me peshqira dhe mindilat e qëndisur për krushq.

Të nesërmen, kur krushqit afrohen me gjokët e tyre, ajo i shikon nga penxherja. Është adet me pi sherbet, kafe, dhe kunati ia vë unazën nuses, dasmoreshat e përgatisin dhe nëse duhet për të shtuar edhe diçka, si për shembull flokët e shkurtra zgjatet me perikë, gjithsesi duhet të ketë bisteka të lidhuna panxhë. Në sobën e saj e rendisin çejzin, e vejnë në sehir dhe vajza e merr me vete komoren.

Zakonisht nusja hyp në kalë të shalës që është i dekorueme me dy çevre në kokë. Në shtëpinë e dhëndrit behën gati për ngazëllim të madh të dasmës. Pritet zifafet dhe aheng i vërtetë.

Krishtlindjet

Me datën 6 janar sipas kalendarit të vjetër kremtohet Krishtlindja – një ditë përpara lindjes së Krishtit, që në popull njihet edhe si Bozhiq. Në këtë ditë – Dita e buzmit, në m'jes shkohet për ta marrë lisin (buzmin). Është zakon që të pritët me tri t' rame. Priten dy lisa që në m'jes e mbështetën për dyer të sh'pisë.

Pas dite sipas zakonit të vjetër futet kashta në sh'pi e cila shtrihet dhe mbi te në mramje hahef darka. Për darkë gatuhet pite. Në mramje anëtari më i vjetër i familjes e fut lisin (buzmin) në shtëpi, kurse anëtarët e sh'pisë e presin me sitë dhe drithë. Në Krishtlindje i zoti i sh'pisë zgjohet herët para agimit dhe e ndez zjarrin. Në secilën sh'pi vjen kalimtari i cili fut degë lisi (dushku) në shtëpi dhe e bekon shtëpinë që të ketë përparim dhe e fut degën në zjarr dhe me atë rast i renditë dëshirat që ia dëshiron asaj familjeje, përshëndetet me të zotin e sh'pisë dhe ulet rreth sofrës.

Kur e përfundon përshëndetjen kalimtari e ndez qiririn, zbukurohet sh'pia dhe merret

vera. Pasi të përfundojë e gjithë kjo, në kashtën e shtrirë shtrohen gjellët dhe pijet dhe derisa kalimtari është aty, familja është së bashku me të. Secila sh'pi e ka vizitorin e vet. Nga sh'pia nga e cila ka ardhur vizitori, shkon fëmija apo një i ri për të kaluar. Kur vizitori nisët për sh'pi e zoja e sh'pisë i jep dhurata, vizitori ia jep kulaçin e dekoruar dhe e përcjellë deri te dera.

Kur të përcillet vizitori në agim, me të zbardhur të dritës futet kau në stallë. Nga stalla nxirret kau dhe në bririn e djathtë ia vënë kulaçin e brumit për bukë me vrimë në mes ku e vendosin dhe e ndezin qiririn. Kur e fusin kaun në stallë e heqin kulaçin me qiri dhe e fusin në sh'pi. Fëmijët për sa kohë që janë Krishtlindjet nuk rrehen, sepse do t'u dalin çibanë atyre që rrehen për ata tri ditë. Atë ditë nuk shkohet mysafir tek miqtë dhe farefisi.

Për t'i vizituar miqtë dhe farefisën është dita e dytë dhe e tretë, duke qenë se Krishtlindjet festohen tri ditë. Krishtlindjet konsiderohen ndër festat ma të g'zueshme.

Tregim për pregaditje të dasmave

Para disa vjetësh dasmat janë ba në këtë mënyrë. Gjashtë muej para datës së dasmës kanë shku familja e djalit te familja e qikes dhe e kanë nda vadën (e kanë caktu ditën e dasmës) ashtu qysh e kanë quajtur atëherë.

Janë marrë vesh me mikun a mundet me e ba gati vajzën për atë ditë. Poashtu edhe familja e djalit asht përgadit, kanë pasë obligim me i ble vajzës rrobat e nus'nisë. Shtatë ditë para dasme i zoti i shpisë i ka mbledhë të gjithë të afërmit për me bisedu rreth dasmës.

I kanë caktu sa burra duhet me shku me marrë nusen e sa gra. Janë përgadit me i çu te nusja kutitë me sende të nuses dhe i kanë tregu mikut se sa krushqi shkojnë me marrë nusën dhe sa kerre me gra shkojnë për me marr nusën. Për çdo gja asht dashtë me i tregu mikut - babës së nuses.

Tri ditë para dasme janë thirrë dasmorët, atëherë nuk ka pas ftesa e as telefona por e kan obligu një të afërm me shku shpi për shpi e me i ftu në dasëm. Dasma ka fillu të ejten kur edhe janë çu arkat me tesha e me stoli aq sa kanë pasë mundësi me çu. Gratë kanë fillu me i t'hollu petat për pite se ambëlsira nuk kanë ba atëherë.

Dasma ka zgjatë tri ditë. Dasma asht ba më këngatarë, tupana e defa. Nusja asht marrë të hënën. Nusja nuk e ka njoft burrin e vet deri në ditën kur asht martu mirëpo as burri nuk e ka njoft nusën deri atë ditë.

Nusën e kanë marrë me kerr e kali e ma vonë edhe me traktora të mbulun me qilima. Pra ditën kur asht marrë nusja, nusen e kanë pa të gjithë dasmorët dhe po atë ditë ka përfundue dasma.

Defatorja

Unë jam konë defatore. Osht lezet me i ra defit en dasëm e gazmend. Me ka dy javë e ma shumë u kaparis'shim për me i ra defit. E dishim ku kemi me shku e u bajshim gati. Atëherë o konë lezet. Dikush kush ish ma i zoti na merrke me i ra defit kur e ddirke qyshkekin e tjerët natën e dasmës. Vishim me kerr e kual e na kur hishim n'atë katun ku ish dasma t'ia kris'shim defit.

Kualt u tutshin e shkojshin me t'katra. Po mas lezeti ish kur vijke nusja. Ditën e tretë vishin edhe gratë e pa thirrne në dasëm. U shtyjshin nër vete kush po k'cen ma mirë. Secila nuse që k'cente qitke edhe bakshish. Unë ia k'nojsha

kangën qysh ish nusja besa edhe qysh ish bakshishi. Edhe unë u g'zojsha sikur t'ish dasma e jeme.

Kur u prishke dasma i zoti i shpisë na pagujke hakun besa edhe na jepshin të gjitha t'mirat për me i çu en shpi. Edhe me na çu en shpi i ngjitshin kualt e na çojshin. Deri delshim pej katundi i bishim defit.

Kjo ish lezet. E tash o prish edhe dasma. Nuk ka ma as defa e as kongë t'mira. Atëherë tona nuset u veshin me tasha t'katunit. Ta dojke shpirti me i pa. Për'zo o prish lezeti i dasmës e nuk ka lezet edhe defit me i ra mo.

Tregim për fejesa në kohët e mëhershme

Në atë kohë nëse janë kanë shokë të ngushtë dy burra ose miq, nëse të dy shokët i kanë pasun gratë shtatzëna (me barrë) ata i kanë dhanë fjalën njëri tjetrit se nëse njanit i lind djalë e tjetrit çikë, at'herë ata do të bëhen miq duke i feju femijët edhe t'palindun (n'shtatëzani) pa e ditë as nana e fëmijëve.

Kur janë lindë fëmijët kanë shkue dhe kan pi kafe dhe i kanë ba përhajr, kanë lanë edhe pare për me e ditë se ai fëmijë asht i fejum.masi që çika apo djali janë rritë e kanë kuptue që janë të fejum.

Çika e ka kuptu që asht e fejume kur miqtë i kanë çu pare për me e ba qeizin (kanë qu lesh ose pambuk) për të punue sexhade, qylyma, duqt për tesha, dyshek dhe jastëk.

Çika ka pas obligim me i çu të fala krejt familjes së burrit, edhe nëse janë kanë 30 apo 40 antarë në familje ajo ka pas me ju çu tanve nga një shej, e për vjehrrin e vjehrrën komplet teshat kombëtare.

Një vit pa u martue çika, ajo nuk ka dalë me punue në fushë as te dajhtë e as te kojshit nuk ka shku se ashtu janë kanë zakonet.

Tri javë para se me u martu çika nuk ka dal as ne oborr dhe nuk asht pa as me robt e shpisë,

edhe bukën e ka hangër vet në sobë - veshatorja ja ka çu bukën.

Veshatorja ka ardhë 3 javë para se me u martu çika dhe asht kujdes për ta, një javë para martesës veshatorja ja ka ngjit çikës kanë. Natën e kanagjegjit e ka vesh çikën në kmishë edhe pshallak e në kry ja ka qit shamin e kuqe me pare.

Natën e kanagjegjit herët në sabah çika ka dal dhe ka kajt me za (huj-huj) dhe i ka marrë ngryk krejt robt e shpisë. Në pramje jan mledhë musafirë dhe e kanë knu çikën e çika ka kajt me za, e kur e kan knu familjen e burrit çika nuk ka kajt.

Qeizin e ka varë veshatorja në sobën e çikës dhe gratë e çikat që janë kanë në kanagjegj kanë shku e kanë pa qeizin.

Nesër në sabah krushqit kanë shku me marrë nusen (gra, burra dhe djali i kerrit).

Nusja ashtë marrë më kerr e kali e kur çikën e kanë qitë në kerr të krushqve, dy burra të shpisë e kanë marrë dhe e kanë hip në kerr e çika (nusja) ka kajt me za. Burrat e shpisë që e kanë hip çikën në kerr i kan ra 3 herë me grusht në shpinë gjoja se kur kjo bahet nanë fëmija të ju ngjajë dajve e jo atyre të burrit.

Filigrani

Ky asht tregimi për zanatin e filigranve dhe festen e Pashkëve, i shpjeguar prej çiftit Dishpalli në Mitrovicë.

Tri zejet janë ndarë qysh në atë kohë: filigranin – katolikët, këpucarë – muslimanët e kazanxhi kanë qenë ortodoksët.

Zanatin e kam trashëgu prej babës po këtë zanat e ka punu krejt familja. Në sh'pi kam punu me babën, ndërsa pas luffës së dytë bofërore jam kyq në koperative. Gjatë luftës së dytë bofërore baba është kyq në brigadën partizane me zor. Pas ushtrisë, për shkak të moshës e lirojnë ma heret p'ej ushtrie. Masi është kthyer prej ushtrie, 5-6 veta e formojnë një grup zanatësh, punojnë në një shpi private për një organizatë "Trudbenik" me Llukiqin, pronar, i cili e binte argjendin dhe ua pagujke hakin.

Me 1947-48, grupi i njejtë e hap koperative. Njezërit të cilët e formojnë koperative ishin Gjergj Delhysa, Fran Gomilla, Luz Dishpalli, Nue Dishpalli, Fran Delhysa, Tadej Cuki e disa të tjerë.

Për me përhapë zejen ky grup ka marrë shëgjërtat të cilët janë ba mjeshtër. Për ne gjeneratat ma të reja ka egzistu shkolla "Uqenik u privredi". Pasi në Mitrovicë ka egzistu miniera dhe shkolla teknike, ka qenë dashhtë me ardhë ne Mitrovicë me i dhanë pesë provime shtesë për zejen tonë. Pas hapjes së koperative kanë fillu me u kyq edhe muslimanët. Të vetmit të cilët nuk kanë mujt me duru zanatin kanë qenë serbët, shkaku që nuk kanë mujt me nejt në pozita si ne. Prej 1963 kam shku në ishullin Rab me e hapë një shitore sezonale.

Kjo ka ndodh për shkak të skamjes. Janë dalu puna e filigranve të Prizrenit dhe Shkupit për kah precizllëku, imtësina, që puna të jetë ma e lehtë por edhe çmimi të jetë ma i mirë.

Në kohën tonë na jemi ditë (njofhtë); nana e gruas sime ka qenë e njofume për ne. Asht martu n' Ferizaj, e un jam martu n' Prizren. Asnjani nuk është martu pa u ditun.

Gjashtë javë para Pashkëve, n'kohën e kreshmave, nuk ka fejesa në fenë katolike.

Ne jemi feju në ditën e petllave. Atë ditë në çdo shtëpi katolike pregaditen pet'lla. Para se me hi në kreshme, gjatë fejesës pregaditen karnevale të ndryshme, u jepet f'mive pare, u japin ambëlsira

dhe pet'lla deri në ditën e mërkure. E mërkura quhet e mërkura e përhimeve. Priftërinjt në kishë na qesin hi dhe na thonë se mendohu, hi ke qenë e hi ke me u bo. Atë ditë është e ndalume me hangër mish, hahet vetëm peshk edhe atë një herë në ditë, si dhe pemë e perime edhe atë një herë në ditë.

Shtatë javët e kreshmeve nuk është përdor mishi e as prodhimet e shtazve e shpezve, vetëm pemë, perime dhe peshk. Premten e madhe është dita para pashkve e nuk është hanger asgja. Tre ditë para pashkve vizitohet kisha kurse të dielen është dita e pashkve.

*Diten e ejte, e ejtja e madhe, mblidhen 12 mashkuj (të cilët simbolizojnë 12 apostojt e Krishtit) e prifti ua lan këmbët, sepse Krishti u ka la këmbët apostojve të vet.

*Të premten, e cila njihet si e premija e madhe, janë lutjet speciale, për mundimet e Krishtit, tradhtia, kapja dhe vdekja e Krishtit.

*Të shtunën e çojmë në kishë me e beku pogaqen (aty janë djathi, votë, krypa, hudra) e cila hahet të dielen në mëngjes. Të shtunën në mesnatë është mesha kryesore, me 25 dhjetor kur mendohet se është rilind Krishti.

*Të dielen festohen Pashkët, shkohet në meshë, në oborrin e kishës ia urojmë njëri tjetrit, pas kishës hahet dreka, të gjithë secepat mblidhen te ma i moqmi e pastaj unë i vizitoj të tjerët sipas moshës.

Gjatë vitit që duhet të mshelen dyqanet: Pranvera - Rrëshajtë; Vera - Zoja e Madhe; Vjeshta - 1 nantori, dita e gjithë shenjtvë dhe 2 nantori, vizita dhe mesha në varre dhe Dimri - Krishtlindja me 25 dhetor.

Këto festa tjera janë ditë pune, Pashkët janë të dielave me hanë.

Të ejten kuqen votë, voja simbolizon ringjalljen ndërsa ngjyra lumturinë dhe gjakun e Krishtit.

Çdo shtëpi ka një festë ndërsa sh'pia jonë e ka festën e Shën Kollit e cila festohet dimrit më 6 dhjetor ku në atë festë çdo shtëpi pret mysafir.

Tek ne nuk festohet ditëlindja por festa e emrit. F'mitë emërtohen sipas kalendarit të shenjtorve kurse femrave nuk u festohen emrat.

Emri festohet vetem te i zoti i shtëpisë e jo edhe te fmija.

Festa e Hëdërlezit (Shëngjergjit)

Festa e Shëngjergjit e cila festohet me gjashtë maj, në realitet ndër besimtarët e besimit islam përveç emrit Shëngjegj nuk kanë asgjë të përbashkët me këtë personalitet pagano-ortodoks, por e festojnë si dita e “Hëdërlezit”.

Sido që të jetë, pra pa marrë parasysh se a është festa e Shëngjergjit apo e Hëdërlezit, gjashtë maji festohet si hyrja e stinës së pranverës. Pra kjo është festë pagane për hyrjen e pranverës. Por me kalimin e kohës kjo festë ka përfituar shenjtërinë e vet ndër krishterët me Shëngjergjin, ndërsa me Hëdërlezin fiton shenjtërinë tek besimtarët e besimit islam. Romët e Prizrenit këtë festë festojnë si festë e romëve. Por si do që të jetë, ne do të shpjegojmë kremtimin e ditës së Shëngjergjit nga ana e prizrenasve pa marrë parasysh nacionalitetin dhe fenë.

Një ditë para gjashtë majit, gjegjësisht me pesë maj, prizrenasit përgaditen për të pritur Shëngjergjin (Hëdërlezin). Pastarojnë shtëpitë e tyre sepse kanë dëshirë që Shëngjergji kur viziton shtëpitë e tyre mos të gjej të papastër. Më pasë vishen me robe të reja dhe dalin në një vend ku ka gjelbërim. Zakonisht prizrenasit dalin tek varrezat e vjetra të qytetit (Tyrbja e Karabash Babës). Aty vizitojnë tyrben e Karabash Babës. Kjo është edhe shkaku se pse ajo ditë është emërtuar edhe si “Dita e Karabashit”. Ata nuk mjaftojnë vetëm me vizitën e tyrbes së Karabarsh Babës, por vitiojnë edhe tyrbet e Shejh Hysejnit dhe Shejh Arbayrrahmanit si dhe tyrben e Kemanxhi Rabia Hatunit të cilat tyrbe gjenden në afërsi të tyrbes së Karabash Babës. Nëpër tyrbe luten për të pasur bereqet, nafak dhe kismet gjatë tërë vitit (deri në ditën e Shëngjergjit të ardhshëm). Nëpër tyrbe jepen nezra (pare apo dhurata tjera), si dhe kur dalin nga tyrbet japin lëmosh të varfërve, sepse sipas besimit lëmosha përforcon pranimin e lutjes. Në ditën e Hëdërlezit (dita e pritjes së Shëngjergjit), prizrenasit marrin me veti (nga shtëpia) vezë të ziera, hudër dhe ushqime të përgaditura nga

brumi si gurabije, byrek dhe pogaça.

Në natën e Shëngjergjit nëpër mahalla të Prizrenit, prizrenasit ndezin zjarrin. Ata këndojnë këngë të ndryshme dhe kapërcejnë zjarrin duke kërcyer. Sipas besimit pagan, me kapërcimin mbi zjarrin ndizen mëkatet dhe virtytet e këqija me çka njeriu bëhet i pastër nga pavirtytshmëria. Poashtu ndezja e zjarrit simbolizon edhe nxemjen e tokës. Kur kthehen nëpër shtëpi, kqyrin fall (fatin). Vajzave të reja u derdhen plumb. Me këtë veprim besohet se i priset magjia, hapet kismetit dhe nafaka. Ata të cilët kanë kafshë si lopë dhe dele, shpërndajnë qumshtin ditor të tyre me qëllim që të kenë më shumë bereqet nga kafshët e tyre.

Shumë vite me parë, në lagjen tonë Inimahadh janë shtrur tavolinat dhe secili kojshi ka prurë shumë sende ushqimore dhe pije t' ndryshme dhe tanë naten është festu duke këndu e vallëzu ndërsa në ditët e sotme ato nuk praktikohen dhe Hëdërlezi nuk e ka atë shyhret si e ka pasë kur haxhi Ibraimi ishte si fëmijë. Ditën e Shëngjergjit (me gjashtë maj) zonja e shtëpisë ngritet heret (para se të thirrë ezani i sabahut) dhe në enën e mbushur me ujë rrjedhës (uji i marrur nga lumi) qet disa degë të gjelbërta (degë të trëndafilut, arrës, etj). Me ato degë-gjethë të lagura duke i stërpikur antarët e rinj të familjes i zgjon ata nga gjumi ndërsa fëmijët e vegjël i lajnë me ata ujë.

Më pas mblidhen kojshitë dhe dalin në një vend të gjelbër. Zakonisht dalin në bajër dhe bylbyldere. Aty këndojnë këngë dhe nga ena e prodhuar nga qymleku (ena e prodhuar nga dheu) i gjelbërt për çdo njërin të pranishëm nxerrin dhe lexojnë nga një martifall. Më pas kthehen nëpër shtëpitë e tyre për ta përgaditur drekën e Hëdërlezit (Shëngjergjit). Zakonisht prehet dhe piqet kingji që sipas bindjes së prizrenasëve shija e mishit të kingjit atë ditë arrin kulminacionin. Pas asaj, disa ditë me radhë vizitojnë njëri tjetrin për t'ia uruar Hëdërlezin (Shëngjergjin).

Jeta e një gruaje

Tregimin për shtëpinë e Hysein Agës e tregon mësuesja në pension Lemane Haxhiu.

Kam lindë më 1939 në Vushtrri e shkollën normale (mësuesinë) e kam kry në Prishinë. Më 1960 u ktheva n' vendlindje si m'suesja e parë e kualifikume në Vushtrri.

Sipas të dhënave që i kam të trashëguara si gojëdhanë, shtëpia ku ende jetoj është rreth 150 vjet e vjetër.

Në këtë shtëpi kam ardhur nuse.

Familja e Hysen Agës kanë qenë shumë familje e pasun. Axha i shokut tim si e quanim Quz, (Jonuz Aga), ka pasë për bashk'shorte hallën e Hasan Prishtinës.

Në këtë oborr kanë qenë dy sh'pia, sh'pia e burrave dhe ajo e grave.

Për shkak të pasunisë këtu është ba edhe tregti e madhe. Në sh'pinë e burrave vinin tregtarë të ndryshëm e që mos me u taku me gratë e sh'pive atëherë oborri i sh'pisë është nda

në dysh. Në mesin e oborrit ka qenë një rreth me një zbrastinë prej 20 centimetrash dhe si rreth shërbente për me e përcjell ushqimin me qëllim të mos i shihnin gratë atëherë.

Në këtë sh'pi shpesh si mysafir ka ardhë edhe Hasan Prishtina. Është shumë interesant që edhe sot shifet shtëpia se bazamenti apo kati i parë e ka trash'sinë e murit 1 metër ndërsa në kafin e dytë trash'sia e murit është ma e vogël.

Ta them edhe niherë se te sh'pia e burrave ka qenë edhe konaku në të cilin kanë fjetur mysafirët apo tregtarët të cilët vinin prej veneve tjera. Kjo familje sa më kanë tregu ka nisë prej tre vllaznive të cilët i mbajnë në mend, por mas Luftës së Dytë Botnore fillon të shkapërderdhet ku disa shpërngulen në Turqi, disa vdesin dhe fillon prapë të tkurret familja.

Prej kësaj familje, ma të vjeter kanë mbetë vetem Avdushi si djali Hysen Agës dhe unë, reja e familjes.

Fejesa rome

E pasha baben, na e kem ni zanat që herë thom që o i mire e herë jo. I jepim çikat fort t'reja, se babo çikat pe qojn' kryt fill, e ma mirë me dhonë te burri i vet se me na marrë ftyren. Vjen msiti me lyp qikën, e kqyr, i begeniset, toni ja qesim edhe djalit me kqyr e me begenis. Kur t'pëlqehen te dytë, tani msitit i thojmë që na i dojmë qekaq pare n'daq me ta dhonë qikën se ndryshe s'bon.

Msiti shkon te miku, e bon dert me ta, n'kofit se miku e bon kabull, e ka me i dhon qaq pare, e qon msitin me na kallxue, e lojm ni dit kur me ardh miku me lyp. Vjen miku, na ja bojmë perhajr e ai i len paret n'tabak.

Paret babo i kem lyp se noshta dhondrri masi te merr qikën i bjen pishmonit, a i doket e keqe, e munet me lshu, po kur t'menon ai që ka la pare për to, menohet mirë e nuk e lshon për gjithçka.

Kanagjeqi i çikës (vaji)

Fillon të enjten kah mesdita ku janë thirrë vajzat e gratë, të afërmet për me ba çikën me vaj.

Atë moment çika ulet n'qosh të dhomës e kthen kokën kah muri dhe qan ose e mban kasnakin në dorë, deri sa të hyjnë në dhomë të gjitha gratë e atëherë ia qesin shaminë do t' thotë e bajnë me vaj.

Shaminë ja qet ni bijë ose nuse që ka një jetë të mirë kah familja e burrit e cila ka fëmijë si shembull që edhe kjo të ketë pastaj fëmijë. Çika në fillim e kundërshton 'kishe s'po don me shkue te burri' kjo ka qenë si traditë, por ja qesin me zor pastaj e qesin në dhomë te gratë dhe ja veshin teshat që ja kan pru familja e burrit edhe ktu ajo ban kishe s'po don.

Ashtu e veshun tash ajo i merr n'gryk gratë e çikat tuj kajtë me lotë e tuj ba 'hu e hu', po mas pari e merrë n'gryk ni djalë të vogël në mënyrë që edhe kjo me pasë fëmiun e parë djalë. Pas këtyne adeteve vajza shkon në një dhomë tjetër. Gratë pastaj i shohin teshat e saj që i kanë sjellë familja e burrit. Aty caktohen 2

ose 3 veshatore që kujdesen për vajzen deri të dielen kur ajo hyn në kerr, ku ato marrin edhe nga një shpërblim me pare.

Ditën e premte çikën e qesin nëpër kojshi me u përshendet, ku ajo qan vazhdimisht.

Dita e premte është ditë e grave, vijnë gra prej kahmosit, n' aksham është nata e kanës. Të premtën shtrihet edhe qejzi me pa gratë vizitore.

N'aksham vijnë gra të ftuara për darkë nga nana e nuses, mas darke nuses ja ngjesin kanën që do me thanë ajo tash munet me përdorë edhe grim. Kjo tani e kjanë çikninë e musafirët e kjojnë; së pari ja shajnë familjen e burrit e ja përqeshin atë e tani edhe burrin.

Këtu i knohen kangë edhe për familjen e jetën e saj. Të diellen çikën e bajnë gati veshatoret tani vijnë e marrin. Kur ajo del nga shtëpia e babës nusja qan me lotë tuj ba 'hu e hu' nalet masi të niset kerri dhe këtu përfundon vadia e çikës, tani ajo shoqërohet nga kerregjikët dhe bullani - ni djalë - si zakonisht.

Tregim për shkuarjen në bjeshkë

Sikur shumica e fshatarave të Dukagjinit edhe fshatrat e Lugut të Drinit ishin ultësinë dhe nuk kishin kullosa të mjaftueshme.

Në Lug të Drinit kishte familje që kishin tufa të mëdha të deleve të cilat ngjiteshin në bjeshkëdhe i shfrytëzonin kullosat e Alpeve Shqiptare. Blegtorët ngjiteshin në bjeshkë kah fundi i muajit maj dhe atje qëndronin deri në muajin tetor apo siç shpreheshin barinjët prej Shëngjergjit deri në Shmitër.

Para së të dilnin në bjeshkë i qethnin delet, leshin e lajshin mirë e mirë. Leshi është nda në sasi të barabartë për secilin anëtar te familjes. Hisja i ka taku edhe fëmiut të posalindur. Shtëpitë ku rrinin barinjët dhe familjaret e tyre quheshin stane dhe ishin të ndërtuara krejtësisht nga druri. Ngjitur tyre apo shumë afër këtyre

staneve ishte edhe vendi ku qëndronin bagëtia natën – vend ky që ishte i thurur me thupra dhe drunjë.

Gjatë qëndrimit në bjeshkë në stane përfitohej bylmeti (djathi, kosi, qumështi, tlyeni).

Për shkak të lartësisë se madhe mbidetare të Alpeve shqiptare, kullosave të pasura dhe shumë natyrale qumështi, djathi e kosi ishin të cilësisë shumë të mirë.

Delet dhe bagëtitë tjera që kullotnin në bjeshkë ishin të shëndosha.

Edhe për njëziti që qëndronin në bjeshkë (barinjët e familjet e tyre) bjeshka konsiderohej fabrikë e leukociteve dhe ata gëzonin shëndet të mirë.

Në bjeshkë për tu shëruar dërgoheshin edhe fëmijët dhe të tjerët që ishin shëndetlig.

Konagjegji (Rugove)

Konagjegji n'Rugovë osht ba ni ditë para se me u martua çika. Shumica jon ba t'shtunen, se dasma u bojke ma shumë t'dillave. Ma s'pari t'xhuman ja qitshin bojën n'flokë çik's edhe p'ej asaj dite çika nuk delke pej ode se ish marre me pa robt e sh'pis.

Të shtunën n'pramje, n'shpi t'çikës jon ardhë shoqe, kusherina e t'afërme, e çika i ka pritë tonat te dera tu i marrë n'gryk e tu kjajt. Kur o ardhë dikush që çika e ka pas ma t'ngatë, ajo ka kjajt ma shumë kur e ka marrë n'gryk.

Mrena dite ato jon kthye nëpër shpija t'veta po n'pramje jon ardhë prap se o kjen konagjegji.

Kur jon mbledh krejt, çika o qua prap e i ka marr n'gryk krejt tu kjajt, e dikush aty ja nreq venin shpejt e msheft, n'midis t'odës. Kur i merr n'grykë krejt, e marrin e ulin çikën në qat ven që ja ndreqin, vjen vllau i saj e ja ve shaminë n' krye edhe unazën e fejesës ja ve n'gisht (deri natën e konagjegjit çika s'ka majt unazë n'gisht).

At'her ja nisin me knua çikën e me ja vu kanën. Kur e knojnë çiken e ja lavdojnë familjen e vet, ajo kjan, e kur ja shajnë familjen e burrit ajo nalet. Qeshtu deri dikur vonë, knojnë e kcejnë, dikur nalet kanga e vallja edhe fillojne me palua qejzin .

Ku e ka shpinë marimanga

Ish ardhë njoni me m'vet për një gjë. Unë ma s'pari deshta me e ditë se a din ai me ia gjetë vendin meseles.

E veta: 'A dinë ti me më kallxu mua diçka?'.
Fot, tha.

Ti kallxom ku e ka shpinë marimanga e unë toni f'kallxoi çka të duash.

Nisi ai jo këtu, jo atje po kot.

N'fund i thash hajde të kallxoj unë. E çova en odë teme f'burrave, ia qela derën e i thash me hi!

Si o hi o p'shtjellë n'marimanga.

'A po e sheh ku e ka shpinë marimanga. Në odë ku nuk hin burrat.'

Martesa

E lindur prej nanës Sabrije dhe babait Ahmetit, jemi konë dhetë antarë të familjes: pesë v' llazën e tri motra, baba e nona.

Baba, nona dhe motra e madhe kanë shku ne Turqi n' vitin 1926 ku atje ka lind edhe ni v' lla, e në vitin 1931 janë kthy në Prishtinë, pastaj janë shpërngul në Vushtrri.

Babën e kam pasë rrobaqepës, nonën amvise. Kur kom nis me shku n' shkollë i kam pasë shtatë vjet, por pas dy vjetve shkollimin ma kanë ndal për me i ndihmu nanës n' sh' pi me i rritë fmitë tjerë. Shumë kam kajtë.

Prej familjes s' gjon që ish e ndame n' qytete t' ndryshme t' Kosovës , ma së qpeshti vishim me nejt te tezja n' Mitrovicë e te motra n' Trepçë.

Jam martu me 1958 në moshën 20 vjeçare, kurse burri jem i ka pasë 36 vjet. Kojshija keshin me neve, se ja kan dhonë çikën një plaku. Por ishte një djal i mirë.

Në atë kohë kemi bo qejzin gati me anetar t' familjes. Kemi bo tentene, kemi qendis jastak, qarshafa për kreveta, e t' tjera.

Kur janë ardhë me m' marr nuse me pajtona, ka ardhë edhe një kerr i qelun i mushun me çika.

Kur jam ardhë nuse ka qenë koha ma moderne dhe vetëm me pajtona me kuaj të rregullum mirë me tufa. Janë kon edhe dy defatore. Udhës për n' Mitrovicë kur janë ndalë te ura e gurit në Vuçitërnë, kanë bo muzikë me tupana prej kur janë nisë e deri dikun në hymje t' Mitrovicës.

I kan ndal krushqit edhe një herë se ka pasë shumë pajtona e për me i renisë, Selim pajtongjija i ndal kuajt dhe bashk me dasmaxhinjt e tjerë u jepin edhe kuajve raki.

Si nuse nuk guxojsa me folë, por ato çikat që janë kon me mu n' pajton piskatshin.

Me të ardhun n' Mitrovicë te burri, ma hjekin shaminë, më çojnë te frizeri me i pre flokët dhe me u rregullu.

Kur jam shku te baba nuk ka dasht me m' fol pse e kam hjek shaminë.

Sot jetoj e lumtur, i kam 5 fëmijë, 3 nipa e 6 mbesa.

Tregim nga pronari i muzeut privat

Gjon Gjergji kullën e babait e ka shëndrru në muze ku ka të ruajtura shumë eksponate të ndryshme.

Posa të hysh në këte muze të bijnë në sy trapazani me shkallë për tu ngjitur në katin lartë pra në dhomën ku janë të ruajtura gjësende të trashëgëmisë kulturore.

Në këtë muze gjinden sofrat e drurit, lugët e drurit, tavat nga dheu, gjygyma, vegsha-vegla këto që janë përdorur shumë herët. Në këtë muze gjindet edhe veku me të gjitha pjesët e tij -shpata, shuli, qekerrki, boshti, shtiza, furka, gërrshanët etj.

Po ashtu këtu ruhen gjesende për me shumë se 100 vite. Fitilaqi dhe llamba me vajguri dhe eshkat për me ba shkëndija me ndez zjarrin - mjete keto që janë përdorur për ndriqim. Veshja kombëtare e punuar me vek ruhet në këtë muze. Pjesët e veshjes kombëtare janë kmisha e grave, marhama, pshallaku dhe shalli ndërsa për burrat janë tirqit, opangat gogishte, plisi dhe shoka.

Arka e qezit, djepi, mullini i kafes, hekuri për hekurosje me prush, makina e vjetër e shkrimit, kanaret e vjetër, pocerrka, qiftelia, drapni, kumona, parajka e teshave, një telefon shumë i

vjetër dhe një gur me të cilin ishte punuar toka, parmene etj.

Përveç gjësendeve të lartpërmendura në shtepinë muze gjinden edhe hordovi për raki, gulluzhdra, fertere, fun i bukës, sita, buria e ujit, magjja, saxhat, mashat, llullat që janë përdorur për pirjen e duhanit, kollapi për pushkë, shosha, buquki etj.

Në këtë muze është edhe një kryq druri i cili konsiderohet që është mbi 100 vite i vjetër, i cili është përdorur për festa të ndryshme fetare. Ky kryq edhe sot përdoret nga kjo familje në rast të festave.

Në dollapet e këtij muzeu ka shume libra të ruajtura që i takojnë periudhës para dhe pas lufte. Gjinden edhe vegla dhe mjete pune të punuara nga druri si: grabuja, tërfurqit, krraba, kosheret e bletëve, kmesa, sopata, lopata, shytni etj.

Mbi 400 fotografi të ndryshme të periudhës gjatë dhe pas luftës vizitorët mund ti shofin në këtë muze.

Disa nga gjësendet që gjinden në këtë muze janë dhuruar nga vullnetarët.

Muzeu vizitohet nga vizitorë vendorë dhe ndërkombëtar.

Tregim rreth pritjes dhe rendit në odat e burrave

Të shqiptarët ka qenë traditë që kur ka shku musafiri të thirr: o i zoti i shpisë, e i zoti i shpisë i ka thënë hajde de e mirë se vjen në kullat tona.

Në ditët e sotme fatkeqësisht nuk ekziston mikpritja, kur shkon musafiri e therret del dikush nga shpija dhe e pyet se qka po don? Kjo do të thotë se sot të gjithë janë bërë zot shpije.

Në kohët e vjetra kur një musafir ka shkue të miku apo kudo qoftë fjala e parë e zotit të shpisë drejtuar musafirrit ka qenë “ a ki ndonjë hall dhe a mundem unë me të ndihmu”? , dhe nëse musafiri ka pas ndonjë hall apo dertë i zoti i shpisë i ka ndihmu dhe ja ka ba qaren sipas mundësisë.

Odat shqiptare çdo herë kanë luajtur rol të rëndësishëm në cdo periudhë historike. Në odat e burrave ka pas rend, janë kryer shumë punë. Odat gjatë luftrave kanë qenë vatra të qëndrësës kombëtare.

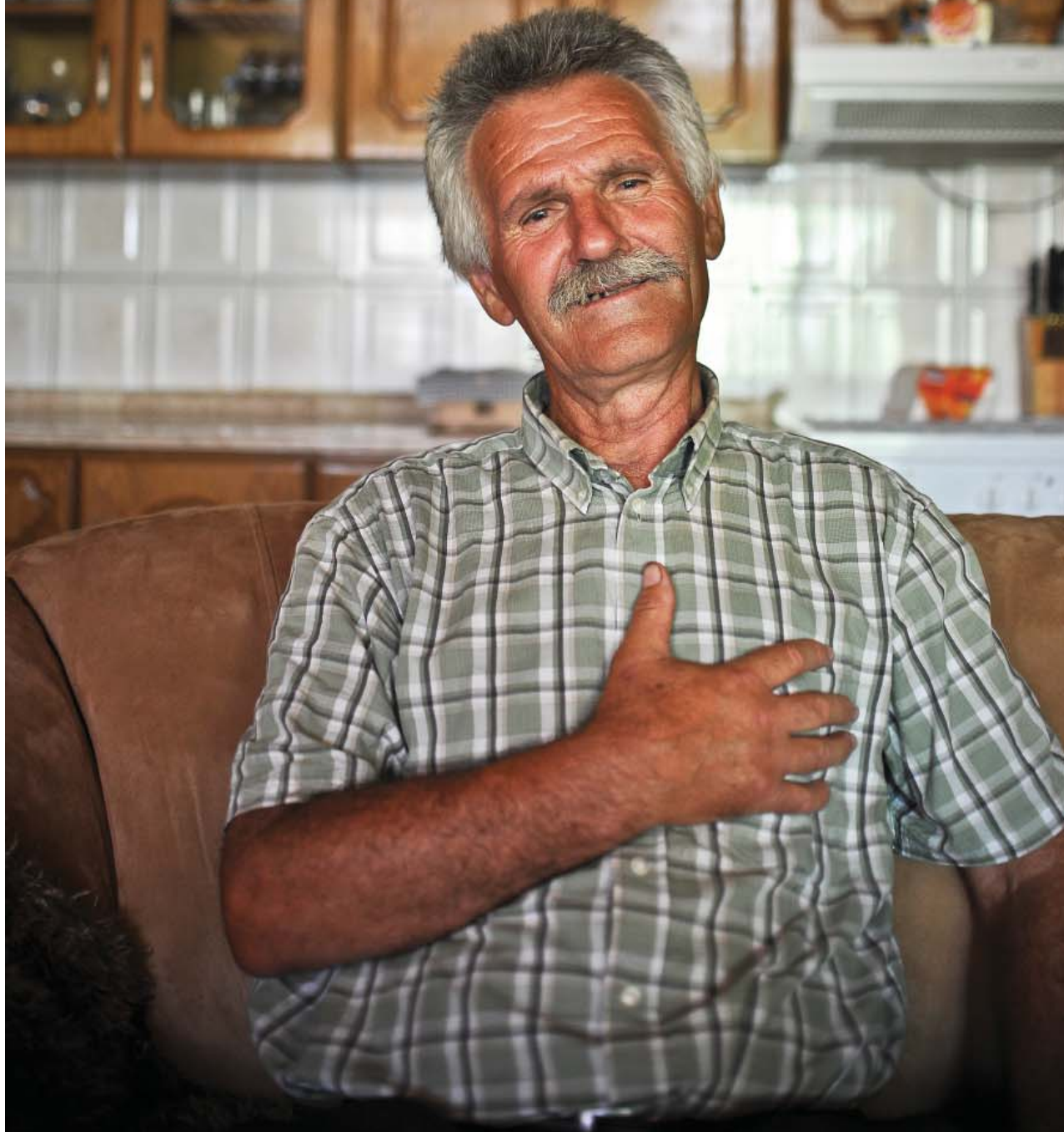
Në odat e burrave janë ba biseda është dhënë besa, fjala, nderi dhe burrnia. Në odat e burrave çdo herë kur një person e ka marr fjalën të tjerët e kanë ndëgjju qka do të thotë se është respektu rendi dhe fjala.

Në odën e burrave kur ka ardh musafiri në një shtëpi atë natë në atë shtëpi ku ka qenë musafiri janë kanë të ftuar gjithë lagja. Kanë bisedue, kanë këndu këngë me qifteli e sharkija, këngë patriotike që është mbajtur dhe ruajtur patriotizmi shqiptar.

Në kulla shpesh herë janë fal gjaqet, është dhënë besa, fjala e nderi dhe të gjitha këto janë respektuar, ndërsa tani fatkeqësisht kullat dhe burrnija nëpër oda ka fillue me ra duke humbur kështu vlerat e mëdha të baballarëve tanë qe dikur ishin në ballë të oxhakut, të nderit ku pihet kafja dhe buka hahet më zemër.

Tani ka pak njerëz që i ruajnë këto vlera dhe tradita. Këto vlera dhe tradita po përpiqen të ruhen në rrafshin e Dukagjinit, ku vlen të përmendën të pamët ku ende ekziston rendi, mikpritja dhe përcjellja.

Kur një person shkon me pa më 30 apo më më shumë burra kur hyjnë në odën e burrave një në emër të grupit ua shëndosh kryet në emër të të gjithë shokëve qe është një lehtësim i madh për të zotin e te pamës, pastaj nga pritësi i të pamës i jipet fjala atij njeriut që ka ardhë me palë. Ai njeri është i nderuar dhe i respektuar nga i zoti i të pamës.

Plisi i bardhë

Një nga traditat e popullit është edhe prodhimi i plisit të bardhë. Se si është prodhuar dhe si e kanë ruajtur këtë zeje si pjesë e trashëgimisë familjare, Naxhi Gjurgjealo, stërnipi i Jashar Efendisë, një qeleshe punues i njohur në këto anë, rrëfen për këtë traditë.

Plisi i bardhë (qeleshja) gjatë perandorisë osmane së pari është punuar në Gjakovë nga mjeshtrit e këtij qyteti dhe pastaj edhe në Prizren. Familja Gjurgjealo e punon këtë zanat (zeje) më shumë se 130 vite që kur babagyshi i Naxhiut si fëmijë nga 9 vjeçar kishte qenë si shegërt në një punëtori ku janë punuar plisat dhe si shegërt ka shërbyer dhe ka marrë zanatin për 10 vite me radhë.

Pas gjithë atyre viteve si shegërt, dëshira e tij ka qenë që ta hap punëtorinë e vet dhe me kalimin e kohës familja vendosi të hap një dyqan për ta vazhduar traditën në prodhimin e plisit në Prizren. Në fillim janë ballafaquar me shumë probleme sepse u mungonin veglat e punës ngase së pari i prodhuan vetë mjetet të

cilat ishin mjaft primitive kurse interesimi për këto prodhime ishte shumë i madh nga popullata e trevave shqiptare.

Ishin tri modele të plisave dhe ato ndaheshin sipas krahinave të vendbanimeve që jetonin shqiptaret si psh. zona e Lumës dhe zona e Dibrës i kanë plisat e njejtë ku ana e sipërme është e rrafshhtë, zona e Jugut ana e sipërme është shumë e gjatë dhe e ka një bisht të vogël dhe lloji i tretë është pjesa e sipërme është më pak e lartë se ato nga lloji i i zonës së Jugut.

Shitorja e kësaj familjeje ka qenë e para në Prizren ku janë punuar dhe shitur plisat e bardhë, dhe gjindet ende në po atë vend për më shumë se 130 vjet. Naxhiu thotë se këtë zeje do ta trashëgojnë fëmijët e tij dhe pasardhësit tjerë nga kjo familje.

Për ta mbajtur këtë zeje ai thotë se iu nevojitet përkrahje institucionale dhe ndërkombëtare me financime të vogla. Pjesëmarrja në panaire duhet të bëhet edhe jashtë Kosovës për ta prezentuar këtë simbol unik ndër ne.

Mësi

Eh more babë o kon v'shtirë at'here, po fjala o konë fjalë. E kemi pas i' nipash n'Carrabreg.

I lypën nuse gjithkund e kush nuk ia jepke. O konë sakat en komë. Njonën komë e ka pasë ma t'shkurt. I thojnë njonit me hi m'sit en Pozhar. Ajo ish konë shpi e mirë besa edhe çika e mirë e e vyeme. Ja bojnë ikrar i parë oponga lëkure. Ai hin e shkon edhe e lypë çikën. Edhe këta Carrabregu ishin shpi me zo. E livdon djalin e çonë re ëm' re. Kur shkon s'dyti ia bajnë për hajr. Niset m'siti me ardhë e me e pru fjalën. N'at kohë dikush shkonë te baba i nusës e i thotë: "T'plaqin sytë qysh e ke dhonë çikën si molla për tapall".

"Jo more nuk oshtë e mujtne", ja pret baba i çiks. Po. Jo. Po e jo. Çohet baba i çiks e vrap trup e trup e e nxen m'sitin pa hi en katun. I mushun frymë e thurret m'sitin en emën e i thotë nal i herë.

"Çka o bo?", e veti m'siti.

"Mos ia bon çikën për hajr!".

"Pse?".

"Ish djali tapall".

"A për qata e kije a? Ketë punë e ndreqi un sod. Shko ti en shpi e unë vi e t'thirri!".

Shkon m'siti en Carrabreg e i thotë babës t' djalit: "Hipe djalin en shelnje t'krasit se dikush i ka thone mikut se djali o sakat".

Çohet m'siti e shkon te miku e e merr me veti te shelnja e i thotë: "Qeky o djali a po e sheh?".

"Po".

"A po e krasit shelnjen?". "Po". "A o sakat a jo?". "Jo".

"Çka me bo tash?".

"Shko e bonja për hajr!".

Miku kthehet e shkon en shpi t'vet e m'siti shkon e ia çon fjalën. Kur o dal djali tapall askush nuk e ka përmen atë punë ma.

Festa e Pashkëve

Tregimi për Ringjalljen e Krishtit është bërë festë të shejtë sipas znj. Lucaj e cila tregon se Krishti është vlarë në kryq dhe ringjallja e tij ka ndodhur pas 50 ditëve.

Festa e Pashkëve është festuar nga shekulli IV, në fillim Kisha e ka festuar vetem një ditë e një natë në mes të shtunës së madhe dhe të dielës së Pashkëve. Më vonë zhvillohet “Treditëshi i shenjtë i zotrisë së kryqzuar, varrosur dhe ringjallur”. Kremtimi liturgjik i këtyre tri ditëve fillon në mbrëmjen e të ejtes së madhe deri të dielën e Pashkëve dhe e festojnë brez pas brezi. Dita e festës së Pashkëve të krishtera është e lëvizshme, vendoset çdo vit të dielën pasuese, të parën hënë të plotë pas baraznatës të pranverës (21 marsit).

Data e Pashkëve është përfshirë mes 22 marsit dhe 25 prillit.

Të enjtën e madhe ngjyrosen vezët vetëm në praninë e antarëve të familjes sepse nuk duhet ti shohin të tjerët deri në Ditën e Madhe pra te dielën. Vezët ngjyrosen me ngjyra të ndryshme veqanërisht me ngjyrë të kuqe sepse kanë një rëndësi unike, simbolin e jetës, por edhe të vetë besimit si dhe paraqitja e stinës së verës.

Vezët konsideroheshin si një mjet magjie e fuqishme dhe kur ndërtoheshin shtëpitë i futnin nën themelet për ta larguar të keqen,

ndërsa për gratë shtatzëna përdorshin për ta zbuluar gjininë e fëmijes së palindur si dhe nuset kalonin vezët para se të hynin në shtëpinë e burrit. Me herët miqve që vinin për të uruar festën e Pashkëve ju ofroheshin aq vezë sa anëtarë të familjes janë ndërsa sot ato nuk praktikohen sipas traditës por ju ofrohen sipas dëshirës ndoshta ma shumë se sa anëtarë që jetojnë në shtëpi.

Premtja e madhe konsiderohet si festë e agjërimit dhe atë ditë nuk hahet mishi e as yndyra por mund të përdoret mishi i peshkut. Mbrëmja e të shtunës është mesha e madhe ku fillon nga mesnata ku shkon në kishë gjithë familja dhe aty mbahet Mesha e Madhe dhe me veti mirret pogaqja e cila përgaditet me ajran. Nga e diela fillon të festohet festa e Pashkëve ku përgaditen shumë lloje të gjellërave, ëmbëlsirave dhe priten miq e dashamirë të familjes që vijnë ta urojnë festën.

Për të kuptuar më mirë Pashkët janë:

Festë e Jetës, Festë e Paqës, Festë e Dritës , Festë e Gëzimit, Festë e Bashkimit, etj.

Në kohën e fundit rinia nuk e ruan traditën e vjetër të festës së Pashkëve sotme por nuk i festojnë me agjërimit si të moshuarit që është edhe traditë.

Ngjarja u sigurua nga Viktore Colaj, 71 vjeçare, deçanase e martuar në Prizren.

Përgatitja e vajzës për martesë

Unë jam fejuar 14 vjet, e kam shkuar nuse në vend të motrës tëm sepse baba jem e ka dhanë motrën tëmë hala pa lindur sa u kanë nana shtatzanë, dhe motra kur ka lindur ka pasur t' meta, kur u rrit e kena kuptuar se nuk flet, e baba jem s'ka dashtë me ja dhanë çikën shokit e në vend të saj m' kanë çu nuse mu. Unë jam 2 vjet ma e madhe se burri jem. Meqë m'kanë fejuar mu edhe 3 vjet tjera s'jam martuar se e kam ba gati çejzin.

Kur u caktua dita për mu martuar, te enjten mi kanë prur ata të burrit teshat, janë ardhë shumë burra para orës 12, u dashtë teshat me u çu te nusja me sabah, se u kanë bereqet me u çu me sabah, edhe përhapret janë dashtë mu ba gjithë para drekës.

Unë teshat që mi kanë prur si kam pa asnjë deri atë ditë që i kam vesh që kanë ardhë me m' marrë.

Të premtën ma kanë ngjitur shaminë e bardhë me sabah edhe ja kam nisur vajit, e i kam marrë n'gryk krejt anëtarët e familjes tëm, jemi kanë familje e madhe, ma shumë se 50 veta jemi kanë.

Të premtën kojshin janë ardhë për përhapret edhe krejt gratë e çikat që kanë ardhë kam dalur i kam marrë n'gryk.

Te shtunën në mëngjes përsëri u dashtë mi prit krejt mysafir edhe miqasinë që i kena thirr krejt i kam pritë e kam dalur te dera e shpisë mi pritë e mi marr n'gryk. Ka pasë edhe shumë mysafir të fshatit që janë ardhë pa i thirr, për me pa çejzin edhe teshat edhe ato u dashtë me dalur mi pritë me kajtë e mi marr n'gryk.

Çejzin m'ka ndihmuar me bënë nana se u dashtë krejt mu punu në vek, kem punu qylyma, dyshek me fjetur n'fa që i kena punu me lesh, sexhade,

jastëk e shumë sene tjera të nevojshme për nusen e dhandrurin. Kena punuar edhe bakshishe për njerëzit e shpisë së burrit, ju kam punuar këmisha me pëlhuar, e te jaka e te duart i kena punuar me rruza, polluvera, xhempera. Besa kena punuar edhe hyrama që ma vonë ja nisën mi than çarshafa e kur jam martuar unë i kena than hyrama, të punuar me lloj lloj ngjyra e jerrneke.

Te shtunën pas darkës, ja kanë nisur çikat me m' kurr, për me ngjitur kanë. Ka pas shumë kangë po kangët që i kanë k'nu në fillim që me ja nisur çika me kajtë janë kanë: 'Oj Hatique dil e këqyre hanën, të ka ardhë vakti për me ngjitur kanë, ngjitur kana me pika pika, edhe sonte bajrak nër çika', e edhe shumë kangë tjera që kanë zgat me ka 1 orë a 2 tu t' kurr, e unë pa u nalë tu kajtë.

Te dillen jam çu herët, mu ba gati, çikat e mahallës m'kan ndreq pak si nuse, i kam veshur dimiat, mitanin e jelekun me jaka që mi kanë prur si teshat te nuses, edhe duvakun që u kanë i kuq. E para se me ardhë krushqit ma kanë vnu një pe te kuq rreth e rreth krahëve e unë për dritare kur i kam pa krushqit e kam këputur atë pe, e prej se e ke këputur penin ma s'kam guxuar me fol se nusja su dashtë me fol deri sa ta takon dhandrurin, sepse nusja u dashtë me fol ma së pari herë me dhandrurin për me pas dashni të madhe me veti.

Gratë e kerrit janë pritë n' oborr, e mandej m'kanë qitë mu jashtë me më taku me gratë e kerrit, ma kanë hekur duvakun e kuq, edhe kanë shkep sheqera kocka se s'kena pas sheqera tjerë si tani. Dhe pas kësaj unë kam nejtë n' kamë me sy mshelur pa fol, dhe m'kan çu n' kurr t' nuses.

Fejesa

Kushëriri apo një mik i djalit shkon në shtëpinë e vajzës, kur janë aty prindërit apo vëllezërit e saj dhe pas një bisede të shkurtër u thotë: “Unë kam ardhur për t’ua lypë këtë vajzë për filan djalin.” Ka raste që ia premtojnë menjëherë, por zakonisht thonë: “Pritni pesë-gjashtë ditë dhe do t’u çojmë fjalë.” Kur i çojnë fjalë që të vijë, ai shkon dhe e merr me vete unazën, të quajtur burmë.

Pasi ta kenë pirë kafënë, ai ia jep nënës së vajzës unazën, ndërsa kur niset për shtëpi, ata i japin atij çevrenë. Kjo quhet unaza e vogël. Me këtë rast e caktojnë ditën kur do të vijë me “unazë të madhe”. E po qe se nuk duan t’ia japin vajzën, këtë ia bëjnë me dije përmes ndonjë miku nga shtëpia e vajzës: “Mos të vijë!”.

Fejesa konsiston në atë që djali dërgon shtëpisë së vajzës, pasi që nëna e tij të jetë marrë vesh për këtë me vajzën, dhe për këtë pajtohen baballarët e tyre, dhurata të

ndryshme: “nebe” – sheqer dhe para (rregullisht ari, në napolona), unazë dhe një tubë lule, të mbështjella në letër të kuqe dhe të lidhura me mëndafsh.

Para dërgon më shumë, po qe se do që vajza t’u dhurojë peshqeshe më shumë miqve, të njohurve dhe farefisit të gjerë. Vajza e fejuar rri në shtëpinë e babait dy muaj e më së shumti deri në një vit, për të cilën kohë nuk guxon të dalë në rrugë. Sa herë që i fejuari kalon para shtëpisë së saj, e fejuara duhet t’i çojë peshqeshe në shtëpi, dhe këtë më së largu të nesërmen. Zakonisht i çon farë ëmbëlsire (revani apo gurabija). Të fejuarit për këtë arsye ngurojnë të kalojnë përpara shtëpisë së vajzës, që mos t’i sjellin kësisoj shpenzime.

Ndërprerja – Dy deri në shtatë javë para se do ta marrë vajzën në shtëpi të tij, dhëndri çon fjalë se kur do të behet kurorëzimi dhe kur do të bëhen gati për vajzën.

Dasmat e serbëve

Dasma tradicionale serbe

Ashtu siç e përcjellin jetën tonë një mori zakonesh të ndryshme, po ashtu në të kaluarën dasma ishte kushtëzuar me një varg punësh bujqësore të verës dhe të vjeshtës, që duhej të kryheshin përpara se të përgatitej gëzimi dasmor. Kur korreshin të lashtat dhe vendoseshin në vend të sigurt, pastaj kur kalon të kositurit dhe vilet rrushi, pason koha për gëzime dasmore. Në popull martesat konsiderohet akt kolektiv i vendosjes së lidhjes ndërmjet dy bashkësive familjare.

Thirrja e dasmorëve zakonisht bëhet disa ditë para dasmës. Me atë rast bukllia, djalosh nga shtëpia e dhëndrit, me bukllia përkatësisht me matara të mbushur me verë apo raki dhe të dekoruar me peshqir dhe lule, i thërret mysafirët, duke shkuar në shtëpitë e tyre.

Para së gjithash, në dasmë është me rëndësi të vihet në kohën e theksuar. Përpara shtëpisë apo ndërtesës mysafirët i presin disa nga të rinjtë, më së shpeshti janë këto vajzat, që i dekorojnë me rozmarinë. Është zakoni që të ftuarit u japin disa para fëmijëve për dekorim. Pastaj mysafirët tubohen në shtëpi dhe shërbehen vetëm me kafe, vetëm po qe se dikush ka ardhur prej së largu mund të shërbehet me sendviç.

Krushqit serbë në shumicën e rasteve janë të dekoruar me peshqirë, me lule dhe rozmarinë. Zbukurohen edhe veturat, dikur qerret e kuajve apo çejzat. Kolonës së krushqve u prin bajraktari me flamurin trengjyresh, në shtizë të të cilit është e vendosur një mollë.

Formimi i kolonës së dasmës

Kryekrushk më herët ka qenë daja i dhëndrit, kurse sot në shumicën e rasteve është dëshmitari i dytë me rastin e kurorëzimit. Roli i dajës dikur ka qenë shumë i rëndësishëm në dasmën e nipit. Moti, në fiset gjinore, në martesat e shthurura daja mbante lidhje të ngushta me fëmijët, veçmas me djemtë e

motrës së tij. Në martesën e vërtetë grupore daja është kujdesur për nipërit, si e vetmja fuqi mashkullore, sepse në martesën grupore as që është ditur se kush është babai i kujt.

Veshja e nuses

Nuses me rastin e veshjes i ndihmojnë motrat dhe shoqet më të mira. Nusja veshët me të bardha, me vello të bardhë mbi kokë. Sipas rregullit, fustanin e dasmës e blen vjehri, përkatësisht dhëndri. Nusja duhet të ketë të veshur diçka të re, diçka ngjyrë të kaltër, diçka të huaj dhe diçka të vjetër.

Element i rëndësishëm në veshjen e nuses ka qenë mbulimi i kokës. Velloja në pajisjen e nuses ka pasur domethënie të dyfishtë: mbrojtjen tashmë të përmendur nga ndikimi i forcave të këqija, por po ashtu edhe fshehjen e bukurisë nga shikimi i meshkujve të tjerë, përkatësisht nënshtrimi parimeve të krishtera sipas të cilave gruaja është e dedikuar ekskluzivisht për bashkëshortin e ardhshëm. Për këtë arsye ka mundur ta heqë vetëm burri.

Ardhja në shtëpinë e nuses

Gjuajtja e mollës është një prej zakoneve më të ruajtura në viset tona. Kur dhëndri vjen për ta marrë nusen, vjehri e vendos mollën në drurin më të lartë në kopshtin e nuses. Nusja rri në shtëpi gjithnjë deri sa dhëndri mos ta qëllojë me pushkë mollën. Po ashtu, nusja para kurorëzimit në shtëpinë e saj përgatit mollën në të cilën janë futur paratë e dhe po atë mollë pas kurorëzimit në kishë e gjuan përmbi kokë. Mashkulli i cili e kap do të jetë i pari në radhë që do të marrohet.

Nusen e blenë kryekrushku apo dhëndri, ndërsa e shet vëllai i saj. Po qe se nuk ka vëlla, atëherë është ky djali i hallës, i axhës, i dajës. Në popullin tonë ky moment është më interesanti dhe më së shumti mahi behën me atë rast.

Shingjergji

Ky asht tregimi për festën e Shingjergjit, festë të cilën e festojnë kryesisht romët, ashkalitë dhe egjiptasit.

Këtë tregim e tregon personalisht Hysnije Jaha në mënyrën si e festojnë ashkalitë këtë festë.

Shëngjergji është një festë për ne sikurse Bajrami për muslimanë e Krishtlindja për serbët e katolikët.

Nji javë para Shingjergjit e pastrojmë shtëpinë, i lajmë të gjitha tepihat, perdet, tona çka ka me u la. Blehet kingji tre-katër ditë përpara, mahet mirë e f'mija gëzohen e lozin me të.

Natën e Shingjergjit prehet kingji.

Kur o kon mullini, shkojshim me mar ujë, pak hittha, pak bari, e rujshim ka ni vo të velikdanit, e në sabah ditën e Shingjergjit i stërpikim fmitë me u çu heret kurse gjatë ditës i lajmë fmitë.

Ujin e mullinit, barin, hitthat dhe votë i qesim krejt në një kofe, i lajmë f'mitë dhe pastaj i veshim me tesha t' reja që iu kemi ble dy tre ditë përpara Shingjergjit.

Dytën ditë të Shingjergjit hahet silla e Shingjergjit. Aty mbledhen familja e madhe, djemtë, nipat, mesat e rejat. Mas dreke shkojmë te familjet tona me bo për hajr Shingjergjin. Aty na presin me omëlcina dhe soka.

Tretën ditë të Shingjergjit u veshim edhe na t' mdhejt, dilshim n' park ku bojke muzika, k'cejshim, lujshim edhe na në mënyrën tonë deri vonë.

Ma së shumti e majnë gabelt (emërtim i ashkalive për romët). Ata prejnë ka dy-tre kingja dhe e majnë në mënyrë të vet ku shpenzojnë shumë pare për Shingjergj.

Kjo festë mbahet katër ditë.

Festa e fshatit

Më datën e 14 të majit të çdo viti festohet festa e fshatit, Shën Jeremije. Nikoqiri i cili ka festë, një vit përpara kësaj, atë ditë e merr kryqin dhe kulaçin ashtu që e merr përsipër festën e fshatit.

Festa ka filluar me liturgjinë në kishë dhe me prerjen e kulaçit. Me të përfunduar të lutjeve dhe të prerjes, trashëgimtari i nikoqirit apo nikoqiri e merr kryqin dhe e vendos përpara kishës. Pas tij shkojnë të rinjtë dhe njerëzit me ikona kishtarë dhe flamuj kishtarë.

Kryqmbajtësi me priftin shkon në procesion së pari përreth kishës dhe pastaj tek kisha e vjetër prej dërrasash. Procesioni është bërë edhe rreth kishës së vjetër. Pasi të ketë përfunduar e gjithë kjo, nisën përreth fshatit. Secila shtëpi, sipas zakonit, qet përpara dyerve të saj raki dhe goça, lëngje, qumësht që njerëzit të hanë diç. Procesionet kanë lëvizur përreth tërë fshatit. Në atë rrugë rreth fshatit janë nisur rëndom

të rinjtë, që shkojnë në fushë për grurë, misër dhe në livadhe, ndalojnë në disa vende ku janë mbishkrimet në dru dhe ku njerëzit së bashku me priftin lutën për mirëqenie të popullatës.

Me rastin e arritjes së njerëzve tek mulliri i vjetër me ujë dhe të blini i vjetër ku gjendet jazi, kryqbartësi duhet të lahet në ujë së bashku me kryq në të gjitha anët e botës, ashtu siç është edhe kryqi. Pas kryqbartësit do të shkonin fëmijët dhe të rinjtë dhe do ta stërpikin kryqbartësin me ujë. Detyrë e kryqbartësit ka qenë që kur të kalojë para çdo familjeje duhet ta kryqëzojë gjellën dhe pijet dhe t'i bekojë ato.

Pasi t'i kenë vizituar të gjitha vendet, prifti pas kryqbartësit, me nikoqirin dhe me të gjithë njerëzit shkojnë në kishë. Të gjithë njerëzit që do të vijnë në kishë hyjnë në konakun e kishës për t'ia uruar festën nikoqirit dhe ulën përreth tavolinave në të cilat nikoqiri ka vendosur ushqim dhe pije për ta shënuar këtë festë të tij.

Tyrbja e Karabash Babës

Një nga gojëdhënat më të pazakonta që tregoheshin nga pleqtë e këtij qyteti është edhe ajo e Karabash Babës dhe shqetësimit të tij në varrin ku prehej. Vërtetësia e fillimit të tregimit mund të vihet në pikëpyetje, por ajo çka ka ndodhur më pas thuhet se është dëshmuar nga disa të tjerë dhe kështu tregimi është përhapur shpejtë në mesin e popullit dhe është treguar brez pas brezi.

Ngjarja duhet të ketë ndodhur kah pjesa e fundit e shekullit XIX, atëherë kur Prizreni ishte pjesë e Perandorisë Osmane. Një i ri prizrenas, i quajtur Fetah i biri i Sylejmanit, që ishte lindur në vitin 1860, gjendej i burgosur në ishullin Malta. Familja e tij në Prizren, gruaja dhe fëmijët, bëheshin gati për të imigruar në brendësi të territoreve të Perandorisë Osmane, që tani njihet si Turqia. Fetahu në burg ishte shumë i mërziur rreth fatit të familjes së tij, të cilët nuk kishin asnjë haber për te, bile as nuk dinin nëse ky ishte i gjallë apo i vdekur.

Kështu, një natë Fetahu i burgosur zgjohet nga gjumi pasi në ëndërrën e tij ishte paraqitur një njeri që veten e kishte prezantuar me emrin Karabash Baba. Karabash Baba, emër që përdoret në mesin e popullatës, i kishte treguar Fetahut se ai nuk ishte i qetë në varrin e tij në Prizren, sepse mu përmbi varr gjendej një farkëtar i cili vendin e rrahjes së hekurit e kishte mbi kërrthizën e trupit të tij të pajetë. Dhe çdo herë kur farkëtari rrihte hekurin, dëshmori Karabash Baba ndjente dhimbje në kërrthizën e tij. Për këtë, ai i ofroi lirim nga burgu Fetahut po që se pas kthimit në Prizren ai (Fetahu) do ta zhvendoste varrin e tij në ndonjë vend tjetër. Fetahu i frikësuar nga kjo ëndërr e çuditshme nuk e pranoi menjëherë këtë ofertë. Karabash Baba sërish iu paraqit në ëndërr të Fetahut por ky sërish nga frika nuk e pranon ofertën dhe kërkon kohë për të menduar. Në herën e tretë të paraqitjes në ëndërr, Fetahu e pranon ofertën dhe për një çast ai transferohet nga burgu në Malta

në lagjen e tij Islaana në Prizren. Ky transferim e kishte habitur tej mase Fetahun dhe familjen e tij. Ai shumë radhë dhe shumë pak tregonte rreth kësaj ndodhie të jashtëzakonshme.

Karabash Baba e kishte kërcënuar Fetahun se po që se nuk e mban fjalën, ai do të përjetonte tmerre të ndryshme në këtë jetë. Fetahu edhe pas kthimit në vendlindje nuk ishte i qetë, pasi nga njëra anë ai frikësoj ta paraqiste këtë rast tek njerëzit e pushtetit, ndërsa në anën tjetër frikësohej nga kërcënimi i Karabash Babës, i cili kohë pas kohe i paraqitej në ëndërra për ta përkujtuar për amanetin.

Një ditë ai merr guxim dhe nisjet për në Beledie, ku pas shumë mundimeve merr miratimin që ta hap varrin dhe së bashku me këtë miratim atij i jepen edhe vegla pune dhe dy xhandarë për përcjellje. Në ndihmë Fetahut i shkon edhe djali i tij, Muhamedi.

Sipas udhëzimeve të Karabash Babës, varri i tij gjendej në Lagjen e Romëve, në një rrugicë të ngushtë në anën e djathtë të rrugës, nën dyqanin e një farkëtari. Gjetja e varrit nuk ishte e vështirë për Fetahun. Ai dhe djali i tij e gropojnë varrin dhe për çudinë e tyre dhe të pranishmëve të tjerë, trupi i pajetë i Karabash Babës ishte ende i freskët dhe i padëmtuar, mu ashtu siç thuhet në traditën Islame se trupat e dëshmorëve të vërtetë nuk kalben. Në trupin e pajetë të Karabash Babës ende ishin rrobat e tij të padëmtuara ndërsa në kokën e tij qëndronte sarëku i zi, prej nga ndoshta edhe emrin e kishte marrë, Karabash. Karabash Baba njihet si një ushtar nga Horasani dhe nuk dihet saktësisht për vitin kur kishte rënë dëshmorë.

Trupin e pajetë e varrosin në fushën Bejzade, ku Fetahu edhe ia ndërton tyrben. Tani këto varreza në mesin e popullatës njihen si “Varrezat e Karabashit” dhe vizitohen gjatë tërë vitit, e në veçanti gjatë festës së “Hëdërlezit” apo festës së daljes nga stina e dimrit në atë të verës, festë me origjinë pagane.

Karvani

Karvani është dita që zhdjergen prej bjeshke. Ma parë ka qenë një ditë e caktueme me u zhdjergë të gjithë për ni herë. Eh, unë e mbaj n'mend karvanin edhe në gjini e edhe te burri. Dy javë përpara e dijsim kur ngjitet karvani. Fmija e pritshin me g'zim këtë ditë.

Bylmeti u djerke ma herët. Oikat knojshin nër fyt për djerga. I knojshin teshat e reja, rruzat. Ditën që ngjitej karvani i pritshim në fun t' stanishtës. Të nesrit u niske karvani.

Kualt ishin t' ngarkuem me teshat e fmi të vogjel ndër shej e baçica e qitke pitën për rrugë.

Ni kali ish veç për baçicën. N'koftë se e kish noj fmi të vogël e merrke përpara.

U bojke vargu i gatë i kualve. Fmija që ishin të zotët me ecë ecshin n'kom. Të gjithë të veshun me teshat t' reja. Aty shihej cila gru oshtë ma e vyeme se i kish bo teshat ma të mira.

Çobani na përcillke deri në fun t' stanishtës. Kur delshim në gjys t' rrugës ndalej karvani.

Aty ish kroni e kthejshin bukë. Ledina u mushke plotë.

Kroni i pitës i thojshin. Edhe tash kroni i pitës i thojnë po nuk hahet pite mo aty.

Eh... atëherë u hajke pitja tuj pikë, veç me mazë. Ish g'zim. Dikush menzi pritke me u nisë. Kish fmi që se kish pa nonën e vet tre muj. Kur mrrijshim në sh'pi fmia ngajshin në fushë e në bahqe kurse baçica fillojke me u ba gati për darkë. Darka e djergave i thojshim. U thirrshin kojshit e farefisi.

Tash s'ka karvan as darkë të djergave. I kemi harru. Kush kish kullosë në vtri i djergte edhe dhentë. I ngjyjke me bojë të kuqe. Ugiqve ia u nojke kumonet. Gjithkush e dijke se të kujat dhen po djergen se i ngjishin kumbonët.

Përroi Kasëmbeg

Në pjesën lindore të Prizrenit, nën malin Bajer, rrjedh përroi Kasëmbeg. I begatshëm me ujë të pastër dhe të freskët, kjo përrua rrjedhte nëpër lagjen Kurillë drejt fushave dhe arave të qytetit. Aty ku kalonte afër ndonjë shtëpie, përroi lëshonte degën e saj e cila e lidhte në “rrjet” të gjitha shtëpitë e tjera që kyçeshin në degët e Kasëmbegut. Dhe kështu zhvillohej “rrjeti i madh uJOR” në mes të shtëpive dhe familjeve prizrenase.

Qytetarët prizrenas ishin fanatik në ruajtjen e pastërtisë së ujit, pasi ajo shfrytëzohej për pije dhe pastrim, ndërsa fëmijët e asaj kohe në degën kryesore të përroit mësonin notin gjatë ditëve të nxehta të verës.

Në oborret e shtëpive, përroi ishte vend i lojës dhe i argëtimit për fëmijët e vegjël. Prindërit e tyre ndërtonin mbi përrua rrota mulliri në miniaturë që sillleshin nga rrjedha e ujit. Në një rën anë të rrotës lidheshin duart e një kukulle e cila, duke u sjellur rrota, krijonte efektin sikur kukulla e sillte vetë rrotën e mullirit.

Të vjetrit e kujtojnë me nostalgji kohën kur shtëpitë e lagjes ishin lidhur njëra me tjetrën me kapixhik, oborret ishin të mëdha, ndërsa mes tyre kalonte përroi Kasëmbeg. Intimiteti familjar ishte në maksimum, ashtu siç kërkonte tradita, por kjo nuk pengonte që lidhjet fqinjësore dhe fafëfisnore të jenë shumë më të ngushta se sa tani, kur intimiteti familjar është dukshëm më i vogël.

Prej traditës që bartej nga vjehrra tek nusja dhe nga prindërit tek fëmijët ishte edhe ruajtja

e pastërtisë së ujit të përroit. Me këtë qëllim, ishin thurur edhe legjenda trishtuese për ata që pështynin përroin ose hidhnin mbeturinat në të. Të pakujdesshmit kërcënoheshin me “mallkim” nëse ndotin ujin e përroit.

Nuset e dikurshme, gjyshet e sotme të lagjeve Kurillë dhe Ralin, ende tregojnë tregime mbi fatin e nuseve të pakujdesshme të cilat vinin nga lagjet ku nuk kalonte përroi Kasëmbeg dhe nuk kishin njohuri për “mallkimin” e ndotjes së ujit të përroit.

Në mesin e këtyre tregimeve është edhe ngjarja, që ka ndodhur më se katërdhjetë vite më parë, e një nuseje, që njihet me emër dhe mbiemër dhe familjes ku është e martuar, e që kishte përjetuar ankthe të tmerrshme pasi kishte shpërfillur këshillat e të vjetërve që mbi përroin Kasëmbeg të mos laj pelenat e ndotura të fëmijës së saj të parë. Nga tmerrri i përjetuar i anktheve, ajo më kurrë nuk e bëri “gabimin” e njëjtë.

Degëzat e përroit Kasëmbeg, që rrjedhnin nga mali në shtëpitë prizrenase, u zëvendësuan me gypat nëntokësore të ujit. Edhe vetë dega kryesore e përroit u “varros” nëntokë dhe më nuk shihet askund në lagjen Kurillë.

Në kalldrëmet e disa oborreve të shtëpive të lagjeve të Kurillës dhe të Ralinit ende mund të gjenden shenja nga shtrati i Kasëmbegut. Mbi këtë shtrat më nuk rrjedh ujë, por mbi te rrjedh vetëm kujtimi për një kohë kur dashuria dhe respekti ishin në kulminacion. Në mesin e këtyre shtëpive është edhe ajo e familjes time.

Ama sendin qi m'ka humb

Nji herë njoni ma hini shuplakë në shpinë tu dal prej derës së odës.

M'erdh inati, e veta kush ma hini?

M'kallxuen se ai që asht ulë n' ballë të oxhakut.

Unë iu thash këqyrni çka kam me i bo.

E mora i gjylponë dhe hina në odë. Iu thash se m'ka hup i send, pa kallxu çka o. "Po ma mirë ai si ma ka marr t'ma jep!". Tonë burrat metën tuj k'qyrë.

At'herë iu thash se kur ti afrohna ngat ai qi ma ka marr senin ka me piskat.

Nisa me marr erë nëpër odë si zagari. Secilit që iu afrojsa veç keshke.

Kur iu kom afri ati tu marr erë t'ia nguli gjylpanën e ai nga dhimbta piskati e un i thash se ti ma ke marrë sendin.

Ky met i befasuem dhe vonë u mur vesh se jam mahit.

Tregim rreth të pameve

E pamja në atë kohë është mbajtur në oda të burrave edhe kanë zgatë deri në pesë javë. Kur është dekë njeri, gru a burrë, i kemi thirrë krejt katunin edhe të afërmit, u tubojshim e folshim qysh me ja ba sa ma mirë të pamen, dhe nëse ka nevojë për me i nimue për të pamen se nashta është kanë fukara, se në atë kohë na shkojshin kit e zgedhës.

I dajshim njerëzit kush ka me shkep haber dhe ku ka me shkep haber për mos me mbet kërkush pa haber (gjevap). Deri sa u shkepke haberi për vorrim nëpër miqasi e dashamir, na te shpija i dajshim punët për me i kry sa zgatke e pamja, kush ka me qit ujë, kush qaja, kush me i palu apangat, dikush me i rahatua kualtë, kijet, se përpara me kerrë e kual, e kerr me kie shkojshin me pa n' katun edhe besa rrishin në konak, e u dufke me i shkep nëpër katun me fjetë se vishin prej katuneve të largta. Dhe të nesrit vishin natje (në mëngjes) na shnoshin kryt edhe ni herë e shkojshin.

Prej ditës së parë të pames ja nis'shim me i thirrë për të tretën ditë (qelime), kja ditë është majt ma së shumti për f'mitë. I blejshim në Pejë samunat i qitshim n' sepeta i qitshim në kry e i bishim për ditën e tretë qelime. Zishim hallve, dhe në samun i qitshim një lugë hallva dhe ja jepshim femive për sevap (natyrisht familjeve më të vorfra). Masanej të shtatën ditë u thirrke hoxha u thirrshin tan ilakja, që ishin të ngatit e të vdekunit, për darkë atë natë.

Tani mas dreke apo darke që u jepke për shpirtin e të vdekurit se i thojnë Mevlyd u knojshin mevlydi e u bajke Amini dhe ju lypke hallalli. Masanej u përshendetshin dhe u shkepshin, por e pamja vazhdojke. Mbasi u kryke e pamja prej 4 apo 5 jave, për çdo Bajram (festa) të parë mbas rastit të vdekjes, në atë familje shkojshin krejt miqasia për me nejtë dhe me i thanë a po mërzitësh, po thojshin se është e pamja e dytë (shkaku se familja e ndien mungesën e të vdekurit gjatë festave).

JP - EU/CoE Support to the
Promotion of Cultural Diversity (PCDK)

Funded
by the European Union

Implemented
by the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE